VODA
ZLIN2019

sborník přednášek

z konference
VODA ZLÍN 2019

14. – 15. 3. 2019

Sborník příspěvků

VODA ZLÍN 2019

Vydal: Moravská vodárenská, a.s., Tovární 41, 779 00 Olomouc

Grafická úprava a litografie: Produkce BPP s.r.o.

Tisk: H.R.G. spol. s r.o., Litomyšl

1. vydání, březen 2019

Náklad: 250 ks

ISBN 978-80-905716-5-5

Věžové vodojemy – možnosti nového využití specifického stavebního dědictví

Ing. Robert Kořínek, Ph.D.

Výzkumný ústav vodohospodářský, T. G. Masaryka, veřejná výzkumná instituce, pobočka Ostrava, Macharova 5/954, 702 00, Ostrava, *robert.korinek@vuv.cz*

Abstrakt

Věžové vodojemy. Technické ikony vodárenství. Jsou specifické vývojem konstrukčním, materiálním, vývojem vlastních vodárenských technologií a uplatňování architektonických dobových trendů na vertikálních stavbách. Mají na našem území doloženou více než 600 letou historii, některé sloužily i několik set let. Byly dřevěné, ocelové, zděné i betonové, dosahují výšek i přes 60 metrů. Jsou pod nimi podepsáni nejvýznamnější projektanti, stavitelé, mezinárodně proslulí architekti. Přitahují pohledy a zájem laické i odborné veřejnosti. A hlavně vyzývají k odvážným konverzím a k hledání nových možností jejich využití.

Úvod

Věžové vodojemy jsou stavby výškově dominantní, které jsou v krajině často z daleka viditelné a přirozeně tak na druhou stranu poskytují výhledy do širokého okolí. Prostorově nezabírají příliš rozsáhlé části pozemku, což je na jednu stranu výhodou při jejich výstavbě, na druhou stranu jsou však jejich interiéry menších rozměrů a nabízejí tak omezené možnosti pro nové využití – jsou málo adaptabilní.

Celá řada věžových vodojemů byla z hlediska architektonického vystavěna zdařile. To dává těmto stavbám určitou výhodu, protože zajímavý vzhled přirozeně upoutá pohled a stává se svým způsobem přitažlivý. Chceme-li z věžového vodojemu udělat nové atraktivní místo, je tento aspekt do jisté míry důležitý.

Příspěvek, představující vybrané věžové vodojemy na našem území přebudované k novému využití, vznikl v rámci řešení výzkumného projektu *Věžové vodojemy – identifikace, dokumentace, prezentace, nové využití* v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury ČR. Je řešen Výzkumným ústavem vodohospodářským T. G. Masaryka, v.v.i. a Českým vysokým učením technickým v Praze, Fakultou stavební.

Paměť místa

Věžový vodojem může po svém vyřazení z běžného provozu zůstat důstojným pomníkem připomínajícím minulost daného místa. Stává se přímou vzpomínkou na vyspělost našich předků, ať již technologickou, stavební či architektonickou. Chrudimský železobetonový věžový vodojem dokončený roku 1913 v rámci rekonstrukce zdejšího vodovodu podle projektu firmy Ing. Karel Kress z Prahy [1] byl po svém dlouholetém chátrání před deseti lety z vnější části opraven a stal se součástí areálu společnosti Vodovody a kanalizace Chrudim, a. s.

Impozantně působí zděný věžový vodojem stojící od roku 1907 v Plzni v areálu společnosti Plzeňský Prazdroj, a. s. Obdivovat tuto přes 50 metrů vysokou stavbu připomínající pobřežní maják mohou návštěvníci při prohlídce pivovaru [2]. Čerstvě zrekonstruovaný je rovněž věžový vodojem v areálu národní kulturní památky Dolní oblast Vítkovice v Ostravě (*obr. 1*), který s nádrží objemu 1 200 m^3 ve výšce 30 metrů nad terénem upamatovává na svou důležitost v systému vodního hospodářství bývalých vysokých pecí.

Obr. 1. *Věžový vodojem v Dolní oblasti Vítkovice (2015)*

Rozhledny

Aby si potencionální návštěvníci mohli užívat výhledů z věžových vodojemů, je zapotřebí zajistit bezpečnou přístupovou cestu do horních částí věže. Ideální variantou je vedení této cesty vnitřními prostory dříku. Pokud to velikost dříku nebo jeho technické řešení neumožňují, buduje se zpravidla přístup venkovní po schodišti. Tímto způsobem se realizovala například přestavba vodojemu v Heřmanově Huti z roku 1908. Objekt patří mezi nejstarší železobetonové věžové vodojemy u nás a původně sloužil pro potřeby pivovaru ve Vlkýši [2]. Střecha akumulační části, která je nesena železobetonovými pilíři a středovým dříkem, dnes slouží jako vyhlídková terasa. Slavnostní otevření nové rozhledny proběhlo v říjnu roku 2011, cena rekonstrukce činila 3,4 mil. Kč.

Nad rovinatou krajinou u města Kolína činí v jeho západní části 45 metrů vysoký železobetonový věžový vodojem, z jehož rezervoáru o objemu 450 m^3 proudila 7. srpna 1930 poprvé voda do rozšířeného kolínského vodovodu. Od druhé poloviny sedmdesátých let 20. století přestal vodojem sloužit svému původnímu poslání a postupně ztrácel svůj lesk. Ten se však nakonec podařilo obnovit, a tak se opravený vodojem stal po 85 letech veřejně přístupnou rozhlednou (*obr. 2*) s expozicí stručných dějin kolínského vodovodu [3].

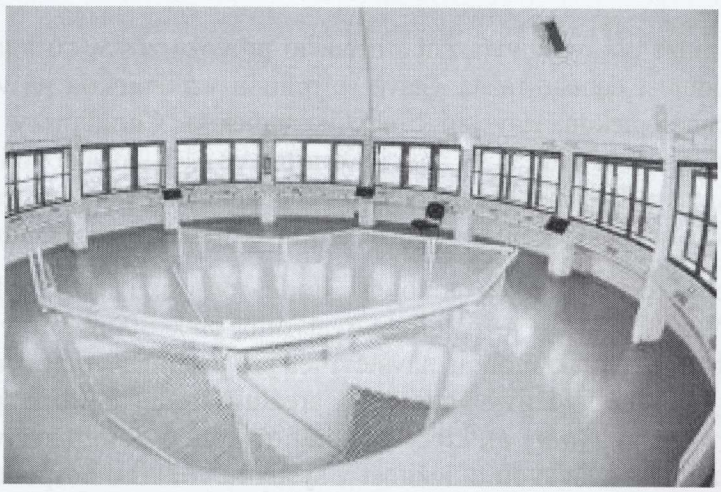

Obr. 2. *Vyhlídková kopule kolínského vodojemu (2016)*

V podobném duchu je využit železobetonový věžový vodojem se zajímavou konstrukcí čnící nad Třebíčí v místě zvaném Na Kostelíčku (*obr. 3*). Objekt zakončuje střešní terasa, která dala jasnou odpověď na otázku v době, kdy se pro vodojem z roku 1937 hledalo nové využití. Přestavba přesahující částku 3 mil. Kč probíhala v letech 2014–2015. V prostorách dříku se nachází expozice vývoje třebíčského vodárenství. Telekomunikační technika byla z hlavní vyhlídkové plošiny přemístěna na nejvyšší plošinu, aby nepřekážela návštěvníkům a zároveň aby nedošlo k poškození techniky [4].

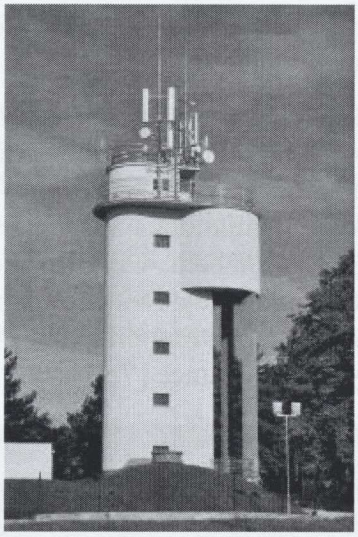

Obr. 3. *Věžový vodojem v Třebíči (2015)*

Existují také věžové vodojemy, u kterých již v době jejich projektování bylo dáno, že budou sloužit i jinému než vodárenskému poslání. Věžový vodojem v Břeclavi dostavěný v květnu 1927 navrhl autor projektové dokumentace autorizovaný inženýr Bohumil Belada na přání břeclavské obce ve dvou variantách – v čistě vodárenské a dále navíc s kopulí pro návštěvníky. Ačkoliv došlo k realizaci právě druhé varianty, není známo, že by nakonec věž k tomuto účelu významněji sloužila. Naopak vodojem postavený na Suchém vrchu v letech 1931–32 podle plánu architekta Antonína Parkmana již od počátku sloužil jako rozhledna pro turisty (*obr. 4*). Rezervoár zde již dávno není, vyhlídku si však mohou turisté užívat stále [5].

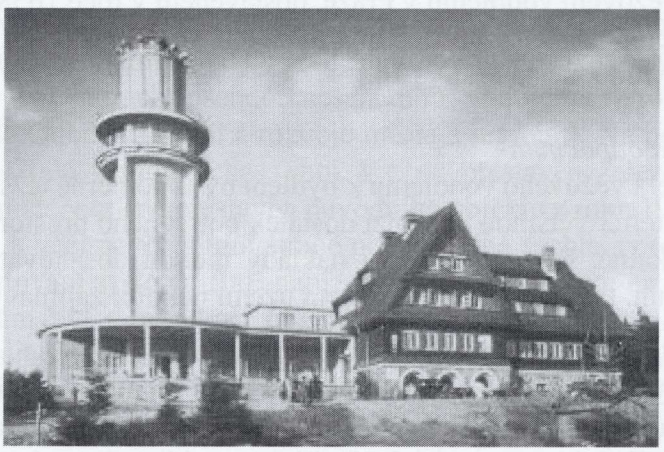

Obr. 4*. Rozhledna s vodojemem na Suchém vrchu v roce 1933 (archiv Radim Heinich)*

Galerie, expozice

Českobudějovický vodojem z roku 1724 získal svou dnešní novogotickou podobu při úpravě roku 1882. Zároveň zde došlo v té době k umístění válcové nýtované nádrže o objemu 250 m^3 a v patře pod ní obdélníkové nádrže o objemu 38 m^3, která sloužila jako záloha při čištění a opravách hlavní nádrže. Kamennou věží lze v současnosti v rámci prohlídky vystoupat po dřevěném schodišti až do patra pod válcový rezervoár a užít si zajímavé pohledy na město. V přízemí stojí za zmínku zasklený suterén s původním potrubím, u východní strany paty věže z vnější stany sgrafito od místního malíře Richarda Kristinuse zobrazujícím městský znak a v okolí vodárny informační panely o historickém vývoji vodovodu v Českých Budějovicích [6].

Na první pohled bizarní spojení dvou světů vzniklo ve věžovém vodojemu v Třeboni – v objektu z roku 1909 postaveném podle architektonického návrhu Jana Kotěry je umístěna Galerie buddhistického umění (*obr. 5*). Otevřený prostor válcového dříku a do kruhu zaoblené stěny dávají skvěle vyniknout i více než deset metrů dlouhým pásům pláten malířského umění Mongolska, Tibetu, Číny a Japonska. První architektonické studie současných úprav interiéru vytvořil Ing. Stanislav Toman, konečnou verzi projektu pak dotvořil Štěpán Klečka. Slavnostní otevření proběhlo 19. května 2013 za přítomnosti Jeho Ctihodnosti Chamba Lamy D. Čojdžamce [7].

Obr. 5. *Galerie buddhistického umění ve vodojemu v Třeboni (2016)*

V novomlýnském věžovém vodojemu v Praze, dostavěném v roce 1658, se dnes nachází expozice o pražských požárech v dobách minulých a historii pražských hasičů. Objekt je součástí Muzeu hlavního města Prahy [3].

Byty, místa zábavy a odpočinku

Zrekonstruovat objekt věžového vodojemu k bydlení bývá poměrně těžší, než přebudovat jej na rozhlednu. Interiér většinou nenabízí dostatek potřebného prostoru, protože objekt je orientován vertikálně. Rovněž finanční náklady mohou dosahovat částek několika desítek milionů korun. Přesto existuje na našem území několik zajímavých realizací.

Přestavbu osmdesát pět let starého vodojemu ve Vratimově zahájil její současný majitel v roce 2001. Postupná a citlivě pojatá rekonstrukce přeměnila vnitřní prostory na příjemné místo relaxace a ateliér zároveň. Netradičně byl v objektu zachován původní kruhový rezervoár (při těchto přestavbách se nádrž zpravidla odstraní a ponechá se pouze vnější obvodový plášť), osvětlení interiéru přirozeným světlem bylo vyřešeno soustavou zrcadel [3].

Ambiciózní projekt přestavby 42 metrů vysokého vodojemu v Praze-Libni započal v roce 2008. Značně zchátralý věžový vodojem se tak po 104 letech od svého postavení firmou František Schlaffer dočkal opravy. V rámci rekonstrukce došlo k obnově vnějšího pláště vodojemu, včetně navrácení původních zdobných prvků, které byly v minulosti při neodborných stavebních zásazích setřeny. Pod věží byl vybudován komunikační uzel propojující vlastní věž s prostory relaxačního centra, v druhé části rohového pozemku částečně zapuštěné garáže a další objekty. Vodojem je po částečné kolaudaci a je připravený na dobudování komfortního mezonetového bytu se sportovně relaxačním centrem, výtahem a podzemní garáží pro osm automobilů [3].

Romantický stavba věžového vodojemu v Jičíně stojící na hrázi rybníku Kníže je využívána jako galerie. Vnitřní prostory stavby čtvercového půdorysu, o níž se první zmínka objevila již v roce 1502, představují koncept starobylého ubytování. Na pěti podlažích se zde nacházejí ložnice (*obr. 6*), koupelna, salonek, vstupní hala a sklepní šenk, nábytek a vybavení jsou převážně z masivního dřeva. Všechny místnosti byly rekonstruovány a vybaveny na základě návrhů odborníků na dobovou architekturu a interiéry. Ve věži mohou být po dohodě s majitelem vystavována umělecká díla [8].

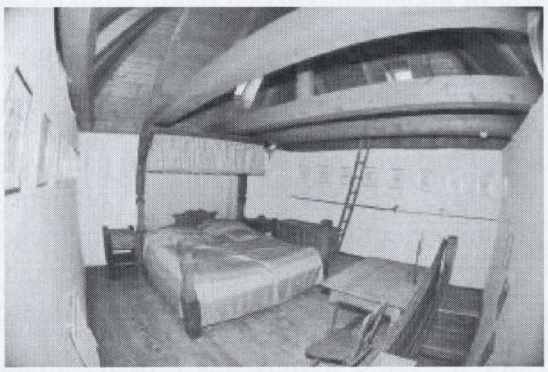

Obr. 6. *Podkrovní ložnice ve vodojemu v Jičíně (2016)*

O dalších věžových vodojemech již jen stručně. Památkově chráněný objekt věžového vodojemu bývalé Petržilkovské vodárny v Praze dnes slouží jako kancelářské prostory. Tubus věže, postavené koncem 16. století, citlivě propojuje se sousední budovou ocelová prosklená lávka nad plavebním kanálem podle návrhu Ing. Petříkové. Kancelářské využití se rovněž našlo v prostorách pseudorenesančního vodojemu z roku 1894 v Mladé Boleslavi (sídlí zde Odbor stavební a rozvoje města a regionu). Na penzion a restauraci byl v letech 2005–2006 firmou Tchas, spol. s r. o., přestavěn železobetonový věžový vodojem v Bohumíně. Náročná přestavba původního objektu z roku 1935 činila přibližně 25 milionů korun, k věži na východní straně nově přiléhá šachta s proskleným výtahem a schodištěm. Ubytování systému BnB nabízí vodojem ve Slaném na Fortenské ulici, na soukromé ubytování byl v minulosti přestavěn věžový vodojem v Brně-Řečkovicích. Ambiciózní přestavbou prochází kladenský věžový vodojem z roku 1936, který bude sloužit jako vodohospodářský dispečink *(obr. 7)*. Součástí stavby bude expozice o vodárenství a konferenční místnost s vyhlídkou [3, 9]. Mezi nové způsoby využití objektů věžových vodojemů se také řadí umísťování telekomunikační techniky a reklamních sdělení na jejich konstrukcích.

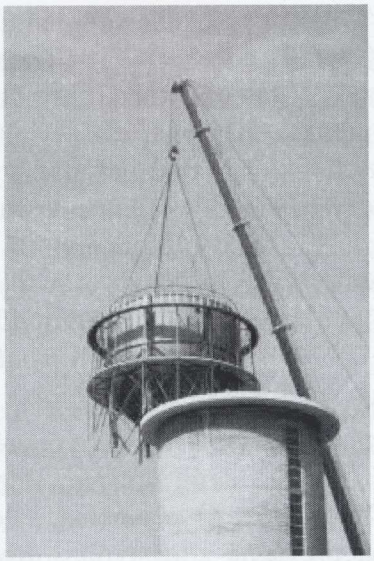

Obr. 7. Demontáž ocelové nádrže věžového vodojemu v Kladně (archiv Vodárny Kladno – Mělník, a.s., 2017)

Závěr

Současný trend zvýšeného využívání věžových vodojemů k novým účelům na našem území je patrný. Aktuální jsou zejména přestavby na rozhledny doplněné muzejními prostory či expozicemi, zaměřenými převážně na vodárenství. Zázemí zde mohou také najít různé galerie a ateliéry. Přestavby na věže k bydlení patří většinou mezi projektově i finančně náročnější projekty, přesto se realizují. Vodojemy mohou také zůstat důstojnými památníky připomínajícími historii místa bez nutného užití jejich interiérů. Při jakékoliv úpravě stávajících objektů je vhodné důkladně zvážit smysl nového využití a mít zpracovaný kvalitní projekt jak po stránce stavební, tak architektonické. Věžové vodojemy jsou nám stále na očích.

Poděkování

Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu *Věžové vodojemy – identifikace, dokumentace, prezentace, nové využití* v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity Ministerstva kultury ČR.

Literatura

[1]Státní okresní archiv Chrudim. Fond *Okresní úřad Chrudim I 1850–1945.*

[2] BERAN, L., VALCHÁŘOVÁ, V. a ZIKMUND, J. (eds). *Industriální topografie / Plzeňský kraj*. Praha, 2013, s. 55–57, 71–72.

[3] Společenstvo vodárenských věží. Dostupné z http://www.vodarenskeveze.cz.

[4] HEDBÁVNÝ, J. Věžový vodojem Kostelíček s vyhlídkovou plošinou na Strážné hoře v Třebíči. *SOVAK – Sdružení oboru vodovodů a kanalizací 9/2015,* s. 3–4.

[5] KOŘÍNEK, R. Vodárenské věže. 3. část: Vrcholná díla v meziválečném období. *SOVAK – Sdružení oboru vodovodů a kanalizací 5/2013,* s. 12–15.

[6] Vodárenská věž. Dostupné na https://www.vodarenskavezcb.cz.

[7] Galerie buddhistického umění. Dostupné na http://www.asian-center.cz.

[8] Věž Jičín, Kulturní památka ČR. Dostupné na http://www.vezjicin.cz.

[9] Airbnb. Dostupné z https://www.airbnb.cz.